

**Иван
Иванович**

Видният сръбски писател Иван Иванович е чест гост на нашите страници. Освен това издателството ни публикува чудесната му книга „Новели“, а тъй българският читател познава и романа му „Прокълнатият сърбин“, спрян в Сърбия за разпространение от властите на Милошевич. Иван Иванович, като писател, е един от най-острите критици на случващото се в сръбското общество. Това показва броят на инкриминираните му произведения и съдебните процеси срещу него по този повод. А за популярността му говорят множеството издания на всяко от тях. Той е инициатор и на важни полемки.

Преди време Иван Иванович ни изпрати своята още непубликувана книга „Разочарованият дисидент“ – всестранен обобщителен анализ на политическите и обществените процеси в днешна Сърбия. Тук публикуваме един малък откъс от нея.

ПЕТТЕ ЧИСТКИ

Проблемът за отношенията на човека с държавата дефинирах в едно протестно писмо, публикувано в белградския седмичник „НИН“ на 25 септември 2008 година под заглавие „Турските паши на сръбската партокрация“ (заглавието бе дадено от редакцията) и е логично да тръгна от него. (Писмото е написано по повод отказа на държавата Сърбия, респективно на нейното Министерство на културата да ми определи персонална пенсия за приноса ми в развитието на сръбската литература. Преведено е на български език и е публикувано в сп. „Литературни Балкани“, в раздела за преследването на интелектуалците в балканските страни. Засега ще кажа, че в настоящата глава ще разширя и аргументирам този публицистичен текст.)

В това писмо подчертах, че самият ми живот (т. е. съзнаемелната част от живота ми – от тръгването на училище през 1945 г. до днес, значи до 2008 г., а сега сме вече 2010) премина в три Сърбии (ще ги наричаме Първа, Втора и Трета), различни по своята система, но едни и същи по отношението си към

своите дисиденти (дисидент – изменник, отстъпник; онзи, който изневерява по своето мислене, еретик).

Първа Сърбия (в рамките на Федеративна народна република Югославия) се роди след идването на комунистите на власт, върху руините на Кралство Югославия (в Кралството сръбите нямаха своя държава, защото се отрекоха от нея през 1918 г., потъвайки в новосъздаденото Кралство на сърби, хървати и словенци, респективно Кралство Югославия, от 1929 г.) и по всичко бе една тоталитарна държава. Въпреки че в названието си носеше определението народна, това бе комунистическа държава, в която една партия (Комунистическата партия) управляваше от името на народа, а всъщност тя управляваше народа. Какво направиха комунистите, след като с помощта на съветските танкове освободиха, но и окупираха Сърбия през 1944 година? Отначало те унищожиха съперническото четническо движение на генерал Дража Михаилович, избиха неговите участници в Зеленогоря на р. Дрина и в самата Сърбия, арестуваха и осъдиха преживелите, отнеха имуществото на участниците в предвоенното гражданско общество, присвоиха средствата за производство (оставиха на селяните само по десет хектара земя), ликвидираха всички други партии и установиха тоталитарна диктатура на своята Партия. (За идването на партизаните в Белград и заселването им по чужди домове – като много от тях за пръв път идваха в столицата – чудесно бе разказано в романа „Време на власт“ на комунистическия писател Добрица Чосич.) Техният партиен, военен и държавен вожд мистериозният Тито (до 1943 година не се знаеше неговата идентичност) получи власт, каквато нямаше и нито един крал, наложи се като доживотен вожд (без ограничение в мандата) и въведе диктатура, според която кралската Шестоянуарска диктатура от 1929 г. беше обикновена проза. За всички онези, които не можеха да приемат този терор, а бяха непредпазливи и си отваряха устата и се оплакваша, или за които политическата полиция УДБА знаеше, че могат да мислят (ако още не бяха ликвидирани без присъда веднага след идването на комунистите на власт), действаха военни съдилища (можеха да си ги наричат народни, граждански... но задачата им беше една и съща – да ликвидират класовия враг. Тъй загинаха писателите Глигорие Божович и Светислав Стефанович, художниците Михаило Милованович и Бранко Попович, актьорите Александър Цветкович и Йован Танич, редакторът на в. „Политика“ Йован Танович...). От военен съд бе осъден и убит и водачът на гражданското движение на съпротивата генерал

Дража Михаилович и досега, вече половин век, не се знае къде е неговият гроб! С една дума, Тито си беше югославският Сталин. Това беше първата голяма чистка в страната.

Но през 1948 година се стигна до голямо сътресение в страната заради конфликта между комунистическите партии. Респективно, комунистическите апостоли Тито и Сталин се скараха до смърт и въвлечеха в конфликта своите държави. Тито имаше късмет, но и умение главата му да спаси разлагания се и прогнил капиталистически Запад, което допринесе и ние, неговите поданици, да преживяваме. (Тито използва тази ситуация да се разправи със своите противници главно в армията – убит бе ген. Арсо Йованович, началник на неговия щаб в революцията. За своите политически противници и за наслука подбрани врагове той създаде специален концлагер – Голи оток (Голи остров) в Адриатическо море, в Хърватия, пъкъл на земята. За Голи оток хубава литература написаха Драгослав Михайлович, Антоние Исакович, Мирослав Попович... Добрица Чосич не написа, а глава във „Време на власт“ е само бледа сянка на Антоние Исакович.) Това е втората голяма чистка в страната ни.

Междукомунистическата свада имаше две добри последици: титовците в страната ни малко се ориентираха към Запад, а нас – четническите потомци, някак си ни оставиха на мира. (Хората можеха да бъдат назначавани на работа, децата им – да учат.) В същото време представяха демокрацията в лъжлива светлина. Едни от тях, от самия връх – Милован Джилас, дотогава най-настървеният критик на Запада, вероятно преосмисли всичко, след като открито в статии в партийния вестник „Борба“ се застъпи за либерализация и демократизация на обществения живот. Последва наказание и Джилас бе отстранен от партията, а с него и много либерални комунисти, които не разбираха, че Тито е същото, каквото е и Сталин. Това бе третата чистка в страната.

Жертва на междукомунистическата свада беше и най-добрият партизански писател Бранко Чопич. В своята „Еретична притча“ той критикуваше новата класа (според Джилас), заради което попадна под ударите лично на Тито и известно време беше в немилост. За разлика от Джилас, Чопич прие критиката, върна се към своите партизански корени и някак се задържа. Джилас продължи да критикува, тайно изпращаше своите текстове на Запад и там ги публикуваха, заради което го вкараха за дълги години в затвора. (Той лежа там повече при Тито, отколкото при краля!)

За всичко това бе необходима силната политическа полиция УДБА („Управление на държавната сигурност“. Тя носеше разни имена – ОЗНА, УДБА, ДБ..., но сред народа си остана популярна с името УДБА и затова по-нататък ще използвам него). УДБА изкачи сръбския комунист Александър Ранкович на върха на държавата и му даде власт над самия Тито. Старата коминтерновска лисица – вероятно участник в чистките над сръбските комунисти в Москва – хърватинът Йосип Броз Тито (дотогава се представяше за югославянин, а после заяви, че е хърватин) навреме разбра опасността на върха на партията и държавата един сръбин да смени хърватина и навреме ликвидира политически Ранкович на един от пленумите по московски образец, проведен на о. Бриони през лятото на 1966 година. Доказателства за заговор при това бяха изфабрикувани, както и онези срещу полковник Драгутин Димитриевич Апис в Солун през 1917 г., когато регентът Александър Караджорджевич реши да ликвидира водача на нелегалната Черна ръка. (Ранкович за разлика от Джилас прие статута си на политически мъртвец и остатък на живота си прекара във вилата си в Дубровник, а не в затвора в Сремска Митровица.) С падането на Ранкович бяха ударени и някои сръбски комунистически писатели, преди всичко Добрица Чосич и Антоние Исакович, които по-късно ще се представят за опозиционери и ще напишат романи в чест на своя политически вожд. От УДБА и държавата Сърбия бяха изчистени всички кадри, които можеха да бъдат обвързани с него, тъй наречените ранковичевци. Това бе четвъртата голяма чистка в страната.

Тази промяна водеше естествено към по-нататъшна либерализация на политическия живот. Настъпи период на известни политически свободи, наречен от комунистите либерализъм. Начело на комунистическите партии в югославските републики дойдоха нови хора и започна да се говори за комунизъм с човешки образ, да се прокламира стопанска и обществена реформа. След дългогодишен летаргичен сън се събудиха студентите и се превърнаха в нова обществена сила, като се стигна до големи бунтове, почти до революция и Тито започна да го тресе. Студентите искаха връщане към Маркс, изтъкваха системата от ценности на Френската революция – свобода, братство, равенство (единство прокламираше и комунистическата революция) и правда. Целите бяха големи, развълнува се цяла Европа. Кое е най-важното, студентската революция беше светска, космополитна, хуманистична. Но същата тази лукава лисица, ко-

минтерновският ученик, който надхитри всички свои конкуренти, измами и студентите: обеща им всичко, но нищо не им даде! Четири години по-късно (1972) им отне и обещаното! (Историята, че студентският бунт бил левичарски, троцкистки, анархистичен, антиреформаторски... лансираха онези, които я маргинализираха и умъртвиха. Според тези титовци излезе, че студентите са попречили на обществената и стопанската реформа!).

Парадоксът на този либералистичен период беше в това, че в него имаше най-много забранени книги, списания и вестници, което придава контраверзна картина за тези събития. Поради това аналитиците смятат, че това не е било време на либерализъм, а на догматизъм. Живоин Павлович, филмов режисьор и писател (един от най-големите сръбски режисьори и отличен белетрист, неоправдано изтикан от постмодернистите), смяташе, че този период може да се сравнява с Атина на Перикъл и че представлява златен период за сръбската култура. Проблемът е в това, че това бе време на дъввластие: либералното и консервативното течение в сръбската Партия бяха в постоянен конфликт. Книгите можеха да бъдат забранявани, защото бяха отпечатвани! В предишния период некомунистическите книги не можеха да видят бял свят, та затова не бяха забранявани.

Този период траеше до 1972 г., а тогава Тито извърши партиен и държавен удар в Сърбия и прогони либералите от властта. Разбира се, това той проведе с помощта на троянските коне в сръбското ръководство, а техните имена бяха Петър Стамболич, Дража Маркович, Радован Пантович... (Този, последният, който може да се стори неважен, го изтъквам заради забраната на една моя книга, при която изигра ключова роля като подпредседател на парламента, отговарящ за вътрешната сигурност.) Започна нова чистка, пета поред, т. нар. сеч срещу либералите. УДБА отново получи главна роля. Страната се връщаше към догматизма, който с малки прекъсвания продължи чак до разпускането на Съюза на комунистите и разпадането на Социалистическа федеративна република Югославия, десет години след смъртта на Тито. И след Тито – Тито! (Оттук навлизам в нова част на събитията...)

(Из главата „Държавата Сърбия“)